

Martin Vilím – Obrazy těch druhých v českém veřejném prostoru na příkladu uprchlické krize

Posudek vedoucího bakalářské práce

Vedoucí: Tomáš Samek

Bakalářská práce Martina Vilíma zjišťuje, jak se v médiích vytvářejí představy o kolektivní jinakosti, která je pocíťována jako něco, co nás ohrožuje. Konkrétně mu jde o diskurzivně provázané obrazy islámu, uprchlické krize a islámského fundamentalismu, ústícího v krajních případech v teroristické akty. Ty jsou potom i vinou médií esencionalizovány jako „islámský terorismus“ a jako takové pak snadno sedimentují ve většinovém sociálním vědomí, ovlivňující povahu politiky a veřejného prostoru. Dá se to říct i stručně: práce je o tom, jak si Češi vytvářejí obraz nepřítele v muslimech a jakou roli při tom hrají masové sdělovací prostředky. Anebo slovy autorovy výzkumné otázky: „Jakým způsobem je v českém mediálním prostoru zobrazován islám a muslimové, uprchlická krize a propojování islámu s terorismem?“

Při hledání odpovědi autor kombinuje antropologické metody s metodami mediálních studií, a proto se opírá – dle svých slov – hlavně o sémiotickou, narativní a diskurzivní analýzu zpráv, komentářů a rozhovorů publikovaných v tištěných médiích a v jejich internetových verzích. Práce je povětšinou psaná velmi kultivovaným jazykem, s nímž se na bakalářské ani magisterské úrovni téměř nesetkáváme. V tom je výjimečná. Lépe než dlouhé charakteristiky zde poslouží ukázka jedné otázky z textu, aby si komise dokázala udělat představu, jak se autor vyjadřuje: „Je-li v médiích rozpoznatelný nějaký dlouhodobý negativní diskurz (nebo obecně způsob reference motivovaný nějakou ideologií) ve věci vymezování a ohrazování se vůči uprchlíkům, můžeme ho vnímat jako důsledek nějaké sociální konstrukce?“ (str. 45). Nejde o větu nijak výjimečnou, takhle je psaná většina práce. To považuji za důležité, aby bylo předesláno hned zkraje: její dikce je místy tak vycizelovaná, že to člověka až překvapí, protože tohle nečeká.

Ke kladným stránkám práce patří mnoho jejích dílčích postřehů – třeba porovnání, jak jinak o jedné a téže události – silvestrovském incidentu obtěžování žen v Kolíně nad Rýnem – referují média česká a britská: Lidové noviny a The

Independent. Ačkoli pro oba deníky jde o zahraniční událost a mohla by vykázat podobnou míru nadhledu a distance od věci, vytvářejí české noviny alarmující obraz důsledků migrace, zatímco ty britské souvislost mezi migranty a incidentem zpochybňují. Zarážející je, že oba deníky tak činí pomocí konkrétních číselných údajů, v nichž se dramaticky liší, takže jejich zpravodajství vyznívá pro čtenáře zcela opačně. Takové srovnání (aniž se autor staví do role soudce) je brilantní a vypovídá velmi mnoho o povaze české mediální krajiny a našeho veřejného prostoru.

Nevadí mi, že autor se namísto klasického výzkumu mezi informátory použít pouze do analýzy mediálních zdrojů – to je postup, který v antropologii médií není nijak neobvyklý: informátorem nemusejí být jen živí lidé, nýbrž i třeba masově šířené tiskoviny. (Ano, konfrontace s reálnými čtenáři by myslím práci prospěla; na druhou stranu by ji ještě víc rozšířila za již tak široce vymezený rámec výzkumu.) Co však považuji za vážnější nedostatek práce, je to, že při rozboru mediálních textů autor neodlišuje ta mínění, která jsou publikována novináři v běžných médiích, od akademické literatury, která o médiích a veřejném prostoru přináší teoretické a analytické postřehy: pokud se člověk problematikou sám nezabývá, trochu se při čtení ztrácí v tom, co je rozhovor s čelným akademikem, publikovaný ve veřejném prostoru, a co je pouhá mediální hláška určitého politika nebo zpravodajská poznámka novináře: tady by práce ještě notně potřebovala vybrousit, aby místy nepůsobila jako nechtěný pall-mall různých výroků k tématu, které autor zrovna považuje za relevantní a o nichž nevíme, proč si právě jako jako relevantní vybral, zatímco jiných si nevšímá. Takový esejistický přístup je v zásadě možný, není však sémiotickou analýzou, kterou autor v úvodu slibuje dodat, nýbrž jen jejím náznakem. Prvky dalších oznámených analýz – tedy diskurzivní a narativní – ovšem ve statí najdeme. Abych to shrnul: na práci mi nejvíc vadí míchání odborných a novinářských výpovědí, jako by šlo o dva zcela rovnocenné řady promluvy. To samo je při diskurzivní analýze nedostatek.

V některých pasážích je autor nekonzistentní: třeba na str. 36 správně postřehne, že citovat Parlamentní listy v odborném kontextu je problematické, neboť jde o médium silně manipulativní a nesolidní právě v otázce přílivu uprchlíků. Hned na další straně tytéž noviny sám cituje, jako by to nebyl problém. Jak to tedy je?

Nedotažené jsou některé citace: třeba v bibliografii je uveden Miloš Zeman jako *autor* článku publikovaného v Hospodářských novinách a nazvaného „Miloš Zeman, manažer strachu“. Takových citačních nedůsledností či přímo chyb je žel v tomto kultivovaném textu víc.

Má poslední výhrada je, že některé pasáže působí dojmem, že jsou poslepované z různých hledisek, ale není vlastně jasné, kam a proč směřují. To se týká zejména podkapitolky „Mediální diskurz“, kterou je mi poněkud těžko kritizovat, protože se zde ocitám v jistém střetu zájmů: autor v ní hojně cituje pasáže z mé knihy. Přesto nepovažuji právě tuto kapitolu za vnitřně sourodou, logicky koherentní ani jasnou svým ústředním sdělením, neboť právě to v ní postrádám. Takových míst je v práci víc, ale naštěstí nepřevažují.

Naopak třeba kapitola „Proces politizace a hledání identit“ dokáže zapojit do antropologického uvažování i odbornou literaturu z politologie a politické filosofie (Carl Schmitt, Pavel Barša) způsobem opravdu inspirativním a hodným pochvaly: zde naopak práce podstatně převyšuje běžnou bakalářskou produkci – ne možná způsobem podání, ale určitě podnětností i šíří souvislostního rámce, v němž je kapitola vystavěna. Taková místa jsou potěšením pro čtenáře.

Co je na práci obzvláště cenné a co vím jako školitel, ačkoli to z textu samotného není nijak patrné: obrovský názorový posun, jímž autor prošel díky svému výzkumu. Původně k tématu přistupoval poněkud apriorně v duchu většinových stereotypů a nejvíc ho fascinovala otázka, jak může náboženství a jmenovitě islám zfanatizovat někoho natolik, aby spáchal teroristický čin. Od této výchozí pozice se autor výrazně posunul v předmětu i kvalitě svého tázání, jímž je jeho bakalářská práce nesená: tato autorská transformace je myslím jednou z nejhodnotnějších věcí, které bakalářská práce nabízí. Jde totiž o posun od víceméně převládajícího českého postoje k antropologicky daleko fundovanějšímu a jemnějšímu způsobu tázání. V tom vidím i potenciál práce: jestliže na bakalářské úrovni se autor posunul směrem k daleko citlivějšímu a diferencovanějšímu kladení otázek, na magisterské by již mohl dokázat – a při jeho autorském potenciálu o tom nemám pochyb – podat i přesvědčivě působící, tj. metodologicky a analyticky čistou výpověď, která by mohla aspirovat na to, aby byla publikována. Jestliže se proti svému zvyku pouštím do takových spekulací, dělám to proto, abych dal jasně najevo, že vnímám autorův nesporný talent

a kvality. A aby právě v tomto kontextu vnímal známku, kterou této práci navrhuji, spíše jako hodnocení motivační: práci **doporučuji k obhajobě a navrhuji pro ni známku velmi dobře**. Třebaže je v některých ohledech výjimečná, jsem přesvědčen, že autor má na to, aby napsal dílo daleko lepší – a k tomu bych ho rád podnítil.

V Praze 30. 4. 2017

Tomáš Samek